

8. Ahlquist D. Lecture L : the Return of Don Quixote [Електронний ресурс] / D. Ahlquist – Режим доступу : <http://chesterton.org/cover/lectures/50donquixote.html>.
9. Chesterton G. K. The Return of Don Quixote : novel [Електронний ресурс] / Gilbert Keith Chesterton. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru/index.php>.

Анотація

У статті розглядаються особливості рецепції транзитивного образу Дон Кіхота у “Санаторійній зоні” та “Сентиментальній історії” М. Хвильового і “Поверненні Дон Кіхота” Г.К.Честертон. Відзначаються відмінності та типологічні паралелі між модифікаціями традиційної структури у творах українського та англійського письменників.

Ключові слова: модифікація, рецепція, традиційний образ, проза.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности рецепции транзитивного образа Дон Кихота в “Санаторийной зоне” и “Сентиментальной истории” Н. Хвильового, а также “Возвращении Дон Кихота” Г.К.Честертон. Отмечаются параллели между модификациями традиционной структуры в произведениях украинского и английского писателей.

Ключевые слова: модификация, рецепция, традиционный образ, проза.

Summary

The article deals with the analysis of the traditional image Don Quixote in the narratives of M. Khvylyovy and G.K. Chesterton's novel “The Return of Don Quixote”. The similarities and differences between the traditional structure modifications are analyzed.

Keywords: transformation, reception, image, traditional structures, prose.

УДК 821.161.2“20”

Богданова О.І.,

викладач,

Бердянський державний педагогічний університет

МІСТО ХАРКІВ ЯК РУШІЙНА ТА РУЙНІВНА СИЛА У ТВОРАХ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ “СЕНТИМЕНТАЛЬНА ІСТОРІЯ”)

У сучасному урбаністичному світі місто відіграє важливу визначну роль у становленні людини, формуванні суспільної думки та ідеології. Значення міста для історії країни невинно зростає. Яскравим прикладом цього є Харків, який із великого села стрімко перетворюється на потужний біологічний, соціальний, економічний, політичний та ідеологічний простір.

Саме місто Харків стає центральним образом у прозі визначного українського письменника Миколи Хвильового (1891–1933), творчість якого неодноразово ставала об'єктом дослідження літературознавців [4; 7; 16]. Проте текст міста з його проблемами і протиріччями ще й досі є майже недослідженим й залишає широке поле для вивчення його специфіки. Це й зумовлює **актуальність** нашої статті.

Складовою частиною власне міського тексту є текст столичний. Н. Шмідт розглядає столичний текст як комплекс образів, мотивів, сюжетів, який втілює

авторську модель міського буття [9]. Столичний текст концентрує в собі усі можливості та переваги урбаністичного простору, поєднує в собі ряд локусів публічного життя – вулиці, будинки, театри, проспекти, ринки тощо. У своїх працях В. Топоров відзначає, що столиця, зазвичай, позначається як “діва”, мати, хоча цей образ може пов'язуватися з образом блудниці, містом проклятим, розпусним, містом над безоднею та містом-безоднею.

Будучи столицею України у 20-х роках та фактично столицею Слобожанщини, сьогодні місто Харків відіграє вагомую роль у розвитку культурної ментальності та національної свідомості населення країни. Це місто повне суперечностей. Великі можливості й досягнення його є рушійною силою у розвитку цього урбаністичного велетня. Проте неоднорідність такого розвитку несе у собі водночас і руйнацію суспільної моралі, засмоктує людину й змушує її рухатись в одному напрямку із натовпом та містом.

Саме таке бачення суперечностей могутнього міста й спостерігаємо у творі Миколи Хвильового, і саме міський текст його повісті “Сентиментальна історія” й став **предметом** нашого дослідження.

Об'єктом нашого дослідження є повість М. Хвильового “Сентиментальна історія”. **Метою** праці є дослідження поетики “міського тексту” повісті М. Хвильового “Сентиментальна історія”, в усій багатогранності його аспектів (онтологічному, культурно-історичному, ольфакторному та ін.). Нами були використані такі **методи** дослідження: історико-літературний, структурно-семантичний, порівняльно-історичний.

З ім'ям Миколи Хвильового пов'язували цілу течію в українській літературі – течію романтичну, не без підстав вважаючи М. Хвильового її основоположником. У новелах, етюдах і повістях Миколи Хвильового поряд із романтичним пафосом та імпресіоністичним настроєм, нерідко мінорним, з пастельними, осінніми тонами, дедалі владніше утверджується їдка іронія, безжальний сарказм, вплітаються в оповідь особисті настрої-сумніви, настрої-тривоги (новели “На глухим шляху”, “Колонії, вілли ...”, “Редактор Карк”, “Арабески”, оповідання “Пудель”, повісті “Санаторна зона”, “Сентиментальна історія” та ін.). Письменника цікавить також доля звичайної людини, яка губиться серед тисяч інших, хоча мріями колись сягала далеко, але поступово змирилася з реальністю, причахла душею, пришикла і, по суті, відсторонилася від головних орієнтирів сучасності.

Таку людину Микола Хвильовий і зображує у своєму творі “Сентиментальна історія”, образ якої став ключовим у розкритті образу міста. Це звичайна сільська дівчина, що прагне чогось нового, кращого, невідомого, яку “тягне даль” і яка хоче вирватися із “цього самодурства”. Вона приїздить до міста, яке й розкривається перед нею “в усій своїй красі”. Спочатку це таємна й омріяна “далечинь”, “ідеальна країна”, шлях до якої сповнений очікуванням і радістю (“золоте, як і завжди, невідоме сонце” [20, 489]). З плином часу місто змінює свій образ. Намагаючись боротися із натиском вульгарності та розпусти, вона врешті решт сама стає однією із тих, хто продає своє тіло, паплюжить душу й байдуже переступає “закривавлений труп товаришки Уляни”.

Текст міста, як відомо, творять візуальний і культурний контексти, архітектоніка, матеріальна культура, меморіальна означеність, система асоціацій, культурних і матеріальних знаків і слідів та багато інших складників.

Ольфакторний та звуковий аспекти займають не останнє місце у розкритті семіотики міста Харкова у повісті “Сентиментальна історія”. Мелодія й запахи столиці оживлюють його, доповнюючи образ бурхливого міста, де “*кричить зарізана сирена*” серед “*прісного*” [20, 490], “*п'яного запаху*” міста [20, 494], годинник б'є “*бов, бов*” [20, 490], “*кричить паровик*” [20, 512] і “*шарудять пацюки*” [20, 530]. Протиставляючи місту село Хвильовий вказує лише на “запах свіжого сіна”, що асоціюється зі свободою, простотою та простором.

“*Грохот оркестра*” [20, 523] у місті символізує пишність та величність свята Першого травня. Проте інколи мелодика міста стає спокійнішою, лагіднішою. Зустріч Б'янки та Чаргаря, наприклад, супроводжує “*крапання дрібного дощу*”, “*легенький вітерець*”, а в кімнаті запах “*польових квітів*” [20, 525] створює романтичний настрій, переповнює враженнями головну героїню. Ностальгія героїні увечері супроводжується “*запахом липи*” [20, 508].

Ритмомелодика міста передається у тексті не лише наявністю звуків, але й їх відсутністю. У вечорі місто “*стихає*”, вулиці наповнює “*свіже повітря*” [20, 530], “*шелестять парочки*”. Усі ці запахи та звуки органічно переплітаються із настроями міста, створюючи цілісну картину столиці того часу. Непомітно, але дуже органічно в цю картину вплітається кольоровий аспект відображення міського буття. Кольори тут не є самоціллю, а лише надають міському тексту глибини та значимості. Вони тонко відтіняють почуття героїв та урізноманітнюють ритмомелодику тексту. Малюючи місто Микола Хвильовий створює його неповторну картину, насичену палітрою почуттів. Сірі брудні тони розріджують вкраплення бірюзи та кришталю. Проте, що цікаво, на відміну від міста село, яке так любить і за яким так сумує головна героїня, змальовано переважно у сірих та чорних тонах (“*чорне вікно*”, “*темні садки*”, “*темна й страшна загадка*”, “*темний закуток*”, “*темні люди*”). На противагу цьому кольору стають лише чистий білий (“*біленький домик*”, що вказує на ніжність та святість почуттів героїні до своєї оселі, свого дитинства) та зелений, колір свободи, спокою та свіжості (“*зелене море трав*”, “*зелененький клуб*”).

Головною суперечністю міста є стрімке зростання без належного переосмислення по своїй суті, без набуття нових визначень та ідентифікацій. Могутньому місту, культурному та освітньому центру передують контрасти (“*на фоні темно-голубого неба*” “*химерно співає пташка*” [20, 528]) та катаклізмів, що чітко відображено у повісті Миколи Хвильового “Сентиментальна історія”, де автор показує читачеві важкий революційний період столиці. Образ його міста того часу – бруд, заводські гудки, сірість, пролетарські квартали, стародавній центр, мінливість. “*Убогі хатки*”, “*химерна даль*” [20, 492], “*сірий день*” [20, 501], “*брудна зима*” [20, 513] – ось обличчя “*надломленого громадянською війною*” міста [20, 502]. Тут панують “сум” та “тривога”, “тоска” та “страх” (Чаргар боїться говорити про свої почуття, не дозволяє гадати собі, бо хтось може побачити), і навіть найдостойніші

його представники викликають огиду (так, наприклад, у Б'янки часто виникає огида до Чаргаря). Проте образ міста не є настільки одноманітним. У великій кількості тут представлено голубий та синій кольори, що вказують на надію, мрійливість, ностальгічні настрої головної героїні. “Синій міський вечір”, “голубе небо”, “бірюза ласкає очі”, “синій блиск”, “небо стало синім”, навіть, “Синій кабачок”. Окрім того синій колір використовується на позначення ночі. Вкраплення рожевого та фіолетового кольору виконують іншу функцію. Вони вказують на щастя, наївність, простоту, новизну почуттів, хоча зустрічаються у тексті у незначній кількості (“рожевий сік”, “рожева пляма”, “світ став рожевим”, “фіолетові тротуарні реклами”). Насичений червоний колір автор використовує обережно, переважно, щоб показати пристрасть або сором'язливість. Наприклад, “небо стало агатовим”, “ракети різали небо червоними хвостами”, “почервоніли уші” тощо.

Використовує автор і художні засоби, що непрямо вказують на колір. Наприклад, метафора “блимають огнища” може означати поєднання червоного, рожевого, помаранчевого та інших, “спалахнув каганець”, “розсипалися на мільйони зір”.

Показовим у характеристиці міста є його культурне життя та соціум, яким воно представлено. У “Сентиментальній історії” М. Хвильового міську громаду презентують проститутки, розпусні “парочки у кущах”, журналістка-садистка, “аморальний холостяк діловод” “із мавпячою фізіономією”, “від якого пахне потом” та інші, що творять соціальний контекст, надаючи йому неповторного коду, виступаючи своєрідним хранилищем історичної, культурної та людської пам'яті. Сама Б'янка називає їх “хмурими”, “дрібними і нікчемними людьми, що живуть, як корови”, а “коло їхніх інтересів обмежується “геранню” на столі”. Культурне життя столиці представлено дешевими шинками, п'яними вечірками, розпусними оргіями та “канцелярськими буднями”.

Закінчується твір руйнацією особистості й повною перемогою столиці, що окутана “важким запахом міських нечистот” [20, 535] (віддавшись Кукові Б'янка, показуючи простиню Чаргарю, говорить: “Це рештки моєї невинності ... Забери, коли хочеш” [20, 536]).

Микола Хвильовий майстерно зображує суспільні настрої свого часу, акцентує увагу на деталях дійсності, які витворюють калейдоскопічну картину руху життя міста в його багатоманітності і суперечливій динаміці.

У повісті “Сентиментальна історія” М. Хвильового яскраво відображено конфліктність розвитку міста, революційні настрої, комуністичну ідеологію того часу. Заперечення усього містичного призводить до духовного спустошення людини, занепаду міської моралі, невпевненості, страхів (епізод із циганкою), розпусти. Втративши віру, яка є “останнім свіжим ковтком”, потрапивши під вплив суспільної думки, людина віддає останні краплі невинності й надії на щось світле, чисте. Місто зрештою зливається в один потужний механізм, що, незважаючи на жертви, рухається вперед до великого мегаполісу.

Різким контрастом до образу столиці у повісті постає село з його чистотою, щирістю та невинністю (отара овець і пастушок, що йдуть через дорогу, “стоїть

біленький домок і сидить півник на флюгелі”, “невеличка оранжерея і темні провінціальні садки” [20, 490]. Місто ж в очах Б'янки є “прекрасним цвинтарем”, “хімерною даллю” з “убогими хатками”, “світовим бардаком” [20, 527], “невідомою силою”, що паплюжить “святий романтизм” “брудною правдою життя” (“рожевий сік потік і зробив мені на блузі рожеву пляму” [20, 491]).

Та на фоні села чітко видно й позитивні сторони міста, зокрема його розвиток, безліч можливостей та шляхів, що відкриваються перед людиною. Своє відображення тут знайшов концепт руху, що показує прогрес столиці, еволюцію міської свідомості. Це рух від традиційно романтичного трактування міста та міського життя до реалістичного сприйняття його жорсткої суті, від громадянської війни до миру, хоч і уявного, від байдужого спостерігання до перших невпевнених революційних поштовхів (Уляна, звертаючись до Б'янки, говорить: “<...> ви ніколи не були в ролі Єви і ви ніколи не можете затоскувати за раєм, як я і тисячі нас, надломлених людей громадянської війни” [20, 502]). Символами розвитку міста є образи, які для села були не типовими (“вітрини, автобус”, “трамвай летить після дощуку” [20, 495], “запалюють електрику”, “паровик”, “оперетка”, “рекламні плакати” тощо). І, хоча тут “віє холодком” і “танцюють проститутки”, все ж таки вночі “пахне липою та польовими квітами”, а “столичний рух” манить головну героїню так, що більше “ніякий Руссо не зміг би привабити її сільськими пейзажами” [20, 508]).

Топонімічний образ міста, що відображає ідеологічну реальність й виражається через адресні урбаноніми, має не менш важливе значення у відтворенні повноцінної картини міського тексту, є показником великого міста, грає значну роль у його політичній та економічній ідентифікації, відображає статус столиці, настрої та пріоритети столичного соціуму, його історію. Найчастіше це вулиці, назви яких мають мало спільного з культурними та історичними досягненнями самої столиці, а лише відображають беззаперечний вплив Радянського Союзу та комунізму на життя міста (вулиця Повстання, майдан Трьох Комунарів). Проте, чи то майдан Лассалья, чи сад Паризьких Комунарів, вулиця Повстання чи Делякльюза, “вулиці міста ломляться від громадян”, які живуть своїм життям, рухають уперед столицю, яка тримає їх на місці. Вони пересуваються містом цими шляхами, живуть там, відпочивають. Відповідно до топоніміки міста і будується подальше життя соціуму.

Вулиці та площі міста, зображені у повісті, є унікальними, більшість із них уже навіть не існує (були перейменовані). Вони відтворюють певний пласт історії Харкова. Єдина назва, яка збереглася й до сьогодні – це площа Повстання.

Символічним у творі є майдан Трьох Комунарів. Він наскрізною лінією проходить через життя головної героїні. Тут відбуваються романтичні й такі бажані зустрічі із Чаргарем, і саме цим майданом вона йде на квартиру до ненависного їй Кука.

Вагомими у розпізнанні структури старого міста є також орієнтири, окремі елементи, виокремлені із загального змісту, що розкривають темпоральні особливості соціального життя столиці й допомагають відтворити її топографію. Так наприклад, “клуб Товариства радянських асенізаторів”, від якої починається “струнка вулиця”; Раднарком; вулиця в авіаційному городку, де жила Б'янка;

зоологічний сад; їдальня “Каракадзе”; міський парк із бюстом Карла Маркса, де кипить життя молоді тощо.

Отже, у повісті “Сентиментальна історія” Микола Хвильовий реалістично зображує місто у період після громадянської війни, дістає на поверхню “заголену та брудну правду життя” “наманікюреного віку”. Це місто потужне, величне, що росте й змінюється, палає вогнями та вражає своєю сірістю, місто, яке дарує світові художників та композиторів, але у той же час ламає життя. Сильна особистість виживає тут і росте разом із містом, невпинно рухається далі до “золотого сонця”. Слабка ж – живе ностальгічними спогадами про “глуху провінцію”, жертвуючи на благо урбанізації останні краплини невинності.

Таким чином, можна говорити про необхідність дослідження міського, зокрема столичного тексту, який поєднує у собі усі чинники людського буття, є важливою ланкою між соціумом та простором, у якому він існує.

Література

1. Абашев В. В. Пермский текст в русской культуре и литературе 20 в. : дис. ... д-ра филол. наук / В. В. Абашев. – Екатеринбург, 2000. – 404 с.
2. Абашев В. В. Пермь как текст / В. В. Абашев. – Пермь, 2000.
3. Анцыферов Н. Т. Книга о городе : город как выразитель сменяющихся культур / Н. Т. Анцыферов. – Ленинград, 1926. – 226 с.
4. Безхутрий Ю. М. Хвильовий : проблеми інтерпретації : монографія / Ю. Безхутрий. – Харків : Фоліо, 2003. – 495 с.
5. Возняк Т. Семантичні простори міста [Електронний ресурс] / Т. Возняк. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n42text/voznjak.htm>.
6. Гундорова Т. Київський роман-с / Т. Гундорова // Критика. – 2008. – № 1–2.
7. Жулинський М. Г. Микола Хвильовий / М. Г. Жулинський. – К. : Знання, 1991. – 32 с.
8. Каган М. Культура города и пути её изучения / М. Каган // Город и культура. – М., 2000. – С. 5–34.
9. Кихней Л. “Городской текст” в поэзии Осипа Мандельштама [Електронний ресурс] / Л. Кихней, М. Шмидт // Филологические чтения памяти Н. И. Великой. – Режим доступу : http://lemoi-www.dvgu.ru/1_05.pdf.
10. Линч К. Образ города / К. Линч ; [пер. с англ. В. Л. Глазычева ; сост. – А. В. Иконников ; под ред А. В. Иконникова]. – М. : Стройиздат, 2004. – 328 с.
11. Лотман Ю. Структура художественного текста / Ю. Лотман. – М. : Искусство, 1979. – 384 с.
12. Малес Л. Карта міста : символічний простір управління / Л. Малес // Критика. – 2007. – № 1–2.
13. Маслійчук В. Кілька зауважень про місто та міську ідеологію : (Харків як інтелектуальна конструкція) / В. Маслійчук // Молода нація. – 2004. – № 2.
14. Меднис Н. Е. Сверхтексты в русской литературе [Электронный ресурс] / Н. Е. Меднис. – Новосибирск, 1999. – Режим доступа : <http://www.megansk.ru/articles/111234>.
15. Микола Хвильовий : життя і творчість // Українська мова та література в школі. – 2000. – № 34.
16. Михайлов А. В. Проблема анализа перехода к реализму в литературе 19 века [Электронный ресурс] / А. В. Михайлов // Михайлов А. В. Языки культуры. – М., 1997. – Режим доступа : <http://www.imli.ru/mikhaylov.php>.
17. Николаев Т. М. Текст как путь и как многомерное пространство / Т. М. Николаев // Концепт движения в языке и культуре. – М., 1996. – С. 336–352.
18. Тишків М. Позиція автора в новелі “Я (Романтика)” та в повісті “Сентиментальна історія” Миколи Хвильового / М. Тишків // Українська мова та література в школі. – 2005. – № 2. – С. 10–13.

19. Топоров В. Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте / В. Топоров // Исследования по структуре текста. – М., 1987. – С. 121–132.
20. Хвильовий М. Твори : у 2 т. / М. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1 : поезія, оповідання, новели, повісті / [упоряд. М. Г. Жулинський, П. І. Майдаченка ; передм. М. Г. Жулинського]. – 650 с.

Анотація

У статті проводиться аналіз столичного тексту в повісті Миколи Хвильового “Сентиментальна історія”. Розглядається образ міста-людини в його ольфакторному, культурологічному й візуальному аспектах.

Ключові слова: міський текст, столичний текст, ольфакторність, топос, візуальний образ, концепт руху, концепт традирування.

Аннотация

В статье проводится анализ столичного текста в повести М. Хвильового “Сентиментальная история”. Рассматривается образ города-человека в его ольфакторном, культурологическом и визуальном аспектах.

Ключевые слова: городской текст, столичный текст, ольфакторность, топос, визуальный образ, концепт движения, концепт традирования.

Summary

In this article the author speaks about comparative analyses of city text in the story of M. Hvylyoviy “Sentimental Story”. The author examines the image of city-harlot in its cultural and visual aspects.

Keywords: city text, capital text, olfactory, image, visual image, the concept of movement, the concept of traditions.

УДК 821.161.2–90 Дімаров

Науменко Н.В.,
кандидат філологічних наук,
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ОБРАЗИ САМОЦВІТНОГО КАМІННЯ У ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ А. ДІМАРОВА (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ “ПОЕМА ПРО КАМІНЬ”)

*Моргнул нефрита глаз зеленый,
Кепчонку сдвинул халцедон,
А человек смотрел влюблено
На синий крымский небосклон ...*

С. Куняев

У сиву давнину краса та незвичайні якості коштовного каміння приваблювали увагу людини, яка наділяла їх чудодійними властивостями. Це перетворювало каміння водночас на прикраси та обереги. Наступним кроком було прагнення посилити магічне значення каменя: на ньому почали вирізьблювати знаки, символи, зображення. Сполучивши в собі всі три властивості – декоративну, релігійно-магічну